

tidsrummet fra 1609 til 1663, steg antallet af processer, men det var sandsynligvis især fogeder og *sorenskrivere*, der tog initiativet, således at de kunne vinde autoritet og respekt i befolkningen ved at rense ud blandt troldfolkene – uden alt for megen indblanding fra Københavns side.

»Finmarkens beskrivelse« er betydningsfuld, fordi det tydeligt fremgår, hvorledes afskrifter korrumpes over et længere tidsforløb. Det er et forhold, der ofte er blevet påpeget inden for den historiske kriminologi, men sjældent er det blevet dokumenteret så overbevisende. *Sorenskriveren* nedskrev på papir bekendelser og vidneudsagn under selve retsforhandlingerne. Disse blev derefter fortegnet med segl og bomærker af *lagrettemændene*. Først på dette tidspunkt skrev *sorenskriveren* disse optegnelser ind i tingbogen. Rune Hagen kan påvise, hvorledes han i flere tilfælde udelod oplysninger, nogle gange glemte han endog en hel sag. Det skal da også bemærkes, at amtmanden genfortalte sagerne, da han nedskrev dem til sit skrift og derved tolkede dem ind i sin egen forståelsesramme. På dette tidspunkt var der imidlertid som nævnt allerede foregået en korrumpation af teksten.

Denne bog bør være obligatorisk læsning for alle, der vil i gang med at studere skandinavisk retshistorie – ikke alene for dem, der interesserer sig for hekse- og trolddomsprocesserne.

Jens Chr. V. Johansen

Linda Oja (red.): *Vägen till Blåkulla. Nya perspektiv på de stora svenska häxprocesserna*. Opuscula Historica Upsaliensia, 18. (Historiska Institutionen vid Uppsala Universitet, 1997). 122 s., 70 SEK.

I mindst lige så høj grad som de hekseprocesser, der for 300 år siden udspillede sig i Salem, Massachusetts, giver de

svenske Blåkulla-processer konstant inspiration til nye artikler og bøger. I denne lille publikation findes en indledning ved Linda Oja, der i 1999 disputerede på en original afhandling om opfattelsen af magi i 1600- og 1700-tallets Sverige, og tre afhandlinger, der bygger på såkaldte C-afhandlinger fra institutionen.

Marie Lennerstrand indleder med en afhandling om den retslige behandling af processerne. I overensstemmelse med den opfattelse, hun har fremlagt i sin disputats fra 1999 om de statslige kommissioner, ser hun processerne som en samfundsmæssig krise, som staten søgte at løse ved at benytte sig af ekstraordinære midler, i dette tilfælde dømmende kommissioner. Lennerstrands pointe er, at kommissionerne ikke alene skulle udøve kontrol over befolkningen, men også over den lokale forvaltning. Hun demonstrerer også tydeligt, at processerne tog til i omfang, da de retslige, højeste myndigheder – i dette tilfælde rigsrådet – blev indblandet. Til gengæld var der stadig et latent behov for processer i lokalsamfundet, når disse myndigheder fandt, at der ingen grund var til at fortsætte. Allerede i denne lille afhandling fremlægger Lennerstrand den tese, hun siden har udviklet langt klarere i sin disputats fra 1999 om, at de svenske enevældige konger og før dem Karl XI's formynderregering benyttede sig af kommissioner som en kommunikationskanal til ideologisk at gøre befolkningen klart, at landets højeste myndighed var lydhor over for dens beklagelser. Samtidig er det indlysende, (og det fremgår nok klarere af denne afhandling end af disputatsen), at formynderregeringen og siden de to enevældige konger standsede undersøgelserne, når det passede dem, hvad enten befolkningen fandt, at det var passende eller ej. En enkelt lille fejl begås dog, når Lennerstrand s. 37 om processerne i Bohuslän

mener, at tortur ifølge dansk lovgivning var tilladt.

Kristina Tegler anlægger et religionshistorisk perspektiv; hun har afdækket shamanistiske elementer i tilståelser og vidneudsagn som en del af folkelige trosforestillinger (der også rummede andre elementer). Tegler diskuterer derefter, hvorledes myndighederne omtolkede disse opfattelser, således at de kom til at passe med en lærd opfattelse af hekse-sabbaten. Det er imidlertid lidt af et problem, at Tegler ikke synes helt sikker på sin opfattelse; s. 60 skriver hun, at teknikken, der blev benyttet for at få kontakt med Satan »bär likheter« med den shamanistiske teknik til at få kontakt med hjælpeånderne; s. 69 er der tale om vidneudsagn, der »antyder«, og at det tredelte verdensbillede »för tankarna« til en shamanistisk kosmologi. Konklusionen bliver da også, at de anklagede ikke var shamaner, men at der fandtes shamanistiske forestillinger, der blev trukket frem i tilståelser og vidneudsagn.

Endelig beskæftiger Maria Bondesson sig med processerne ud fra en sammenligning med en ekstatiske vækkelse i 1770'erne i Härjedalen.

Det er en udgivelse, Linda Oja kun kan være tilfreds med, at hun har taget initiativ til. Den er med til at få de mange universitetsafhandlinger, der vitterligt skrives, ud til et større publikum, og det kunne med lethed efterlignes ved danske universiteter.

Jens Chr. V. Johansen

Lars Ericson (red.): *Vägen till westfaliska freden. Sverige och trettioåriga kriget.* (Historiska Media, 1998). 189 s., 182 kr.

Denne bog præsenterer sig som en populær introduktion til historien om Sverige og Trediveårskrigen. Det populære skal dog ikke tages for tungt: Bogen er letlæst og forudsætter ikke megen histo-

risk viden, men den holder et gedigent fagligt niveau. Det er dog kun to af bidragene, der er forsynet med noter. De øvrige har kun en (udmærket) kommenteret litteraturliste.

De seks afsnit er fordelt næsten så planmæssigt som i en lærebog. Lars Ericson indleder med en oversigt over de centrale problemstillinger og forskningens hovedværker. Oversigten fokuserer på Sverige, men forsømmer ikke det videre, europæiske billede. Samme forfatter følger op med et bidrag om den svenske armé 1590-1670 og dens krigsindsats. Det er bogens længste bidrag og giver et klart og køligt rids af en ofte romantiseret udvikling. Nils Erik Villstrand skriver om krigen og Finland – reelt et kapitel om krigens belastninger på det hjemlige bondesamfund, især udskrivningen. Marie-Louise Rodén fortæller om fredsforhandlingernes forløb og den westfalske freds indhold og Göran Larsson om magtbalancen i Østersøområdet set fra et dansk perspektiv. Endelig slutter Göran Rystad med en gennemgang af de svenske fredsslutninger 1645-61, som gør status for hele epoken. En resigneret status, der karakteriserer stormagtstiden som et konjunkturfænomen, der ikke alene byggede på svensk styrke, men også på naboernes midlertidige svaghed.

De enkelte bidrag er af fin kvalitet. Der er måske ikke de store ambegøvelser, som man skulle forvente ud fra forlagets reklame for bogen. Men forfatterne behersker forskningen forbilledligt, også den nyeste, og hver leverer en gedigen, afbalanceret syntese af den aktuelle viden om emnet. På denne side af Sundet vækker Göran Larssons kapitel om »Den onde nabo« vel særlig læserens nysgerrighed. Men forfatteren er så vel indført i den danske forskning, at hans fremstilling ikke byder på de store overraskelser for en velorienteret dansk læser. Det er